

Achtergrondinformatie SOFA-model

Juni 2016

Mantelzorgers kunnen verschillende rollen vervullen: Die van collega, cliënt, naaste en expert. Van medewerkers vraagt dit dat zij hun benaderingswijze kunnen aanpassen op deze verschillende rollen. Met de mantelzorg als collega moet je Samenwerken, de mantelzorg als cliënt moet je Ondersteunen, de mantelzorg als naaste moet je Faciliteren en met de mantelzorg als expert moet je Afstemmen. Dit is de kern van het SOFA-model.

Historie van begrip mantelzorg

De meeste mensen kennen de term mantelzorg wel, maar wat het precies inhoudt is niet altijd bekend. Grondlegger van de mantelzorg is Joop Hattinga Verschure. Hij introduceerde het begrip mantelzorg in 1971. Hattinga Verschure was onder meer geneesheer-directeur van een ziekenhuis in Amsterdam en hoogleraar ziekenhuiswetenschappen aan de universiteit in Utrecht. Hij wilde met de term mantelzorg warmte uitdrukken, want het gaat om zorg die je beschut en waarbij je je veilig voelt.

Mensen zorgen voor elkaar, vaak onder moeilijke omstandigheden; ze vervullen als het ware de rol van de warme mantel die om de schouders van de cliënt wordt gelegd om de pijn te verzachten. Zo kwam hij uit op 'mantelzorg'. Hattinga Verschure noemt mantelzorg wederkerig: geveer en ontvanger kunnen nu of in de toekomst zelf mantelzorg nodig hebben.

Huidige definitie van mantelzorg

Bij mantelzorg gaat het om 'ondersteuning en zorg die mensen vrijwillig en onbetaald verlenen aan mensen met fysieke, verstandelijke of (sociaal)psychiatrische beperkingen in hun familie, huishouden of bredere sociale netwerk' (Begripsbepaling Wmo, 2015).

Mantelzorg kan variëren van werkzaamheden als hulp bij het huishouden tot persoonlijke verzorging en *van emotionele steun en begeleiding tot het uitvoeren van praktische klussen*. Vaak breiden de activiteiten van mantelzorgers zich geleidelijk uit naarmate de ondersteunings- en zorgbehoefte van de cliënt toeneemt. Mantelzorg overstijgt de gebruikelijke hulp die in redelijkheid verwacht mag worden van partners, ouders, kinderen of andere huisgenoten.

De benaming 'mantelzorg' blijkt niet altijd aan te slaan in de praktijk. Sommige organisaties geven de voorkeur aan 'naasten', in andere gevallen aan 'familie' of 'netwerk'. Bij de benaming is het van belang dat het niet alleen gaat over de eerste contactpersoon van de cliënt, maar op het hele informele netwerk. Zo wordt duidelijk welke bijdrage iedereen levert of kan leveren.

Internationale oorsprong van SOFA-model

Het SOFA-model is "*practice based*", het is een manier van kijken naar mantelzorgers die in de Nederlandse zorgpraktijk herkend wordt en toepasselijk is gebleken in het samenspel tussen mantelzorgers en medewerkers. Het model is ook "*evidence based*"; het is gebaseerd op een boek van Twigg en Atkin uit 1994, '*Carers perceived policy and practice in informal care*'. Zij beschreven voor het eerst dat de positie van de mantelzorgers steeds anders is; ambigu noemen Twigg en Atkin dat. In één gesprek tussen mantelzorgers en medewerkers kan een mantelzorgers bijvoorbeeld tegelijk Expert en Cliënt zijn. Als medewerker moet je steeds afwegen in welke rol een mantelzorgers tegenover je staat. En hoe je daar het beste op kunt reageren.

Het boek van Twigg en Atkin is internationaal georiënteerd, maar past bij de Nederlandse situatie. En ook nu, ruim 20 jaar later, zijn de rollen zoals beschreven door Twigg en Atkin nog actue-

eel. Voor medewerkers kan het nog altijd spanning opleveren om te laveren tussen de verschillende rollen die een mantelzorger kan hebben. Mogelijk is deze spanning zelfs versterkt, doordat in de laatste decennia risico's leidend zijn geworden in het organiseren van zorg, meer dan menselijke behoeften. Medewerkers worden opgeleid voor, en beoordeeld op het vermijden van risico's en het volgen van protocollen. Meer dan kijken naar wat de mens (cliënt of mantelzorger) tegenover hen nodig heeft.

Duurzame samenwerking

Het SOFA-model past in een breder perspectief op de samenwerking tussen mantelzorgers en professionals. Het past bijvoorbeeld bij de ideeën over “crowding out” en “crowding in” (Linders, 2010). Dit zijn twee tegengestelde hypothesen over de samenwerking en verhouding tussen professionele en informele hulp.

Met “crowding out” wordt bedoeld dat hoe meer professionele zorg er wordt georganiseerd, hoe minder mantelzorgers zorg verlenen. Mantelzorgers denken dat ze niet meer nodig zijn, doen een stap terug, en raken gedeactiveerd. Met “crowding in” wordt bedoeld dat meer professionele hulp samengaat met meer informele hulp. In dit geval voegen professionals zo in, dat mantelzorgers blijven doen wat ze kunnen, waar ze goed in zijn. Professionals gaan daar wat aan toe voegen, waar dat nodig is.

Er zijn in onderzoeken weinig aanwijzingen gevonden voor “crowding out”, en meer voor “crowding in”. In landen waar de staat meer steun geeft, is ook meer informele steun voor cliënten. Als informele zorg op een evenwichtige manier gecombineerd wordt met formele zorg, blijft de informele zorg bestaan en is de kans op overbelasting en uitval van mantelzorgers kleiner. Het werken vanuit het SOFA-model helpt om “crowding in” te realiseren.